

УДК 811.111'367.625

АНГЛІЙСЬКІ ЗВОРОТНІ ІНТЕНСИФІКАЦІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ: СИНХРОННІ ТА ДІАХРОННІ АСПЕКТИ

Гурин О.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню англійських придієслівних та приіменних рефлексивних інтенсифікаторів. У статті зазначається, що часті випадки інверсії у реченнях із зворотними інтенсифікаторами дозволяють виділити їх третій підтип — предикативні інтенсифікатори, які підсилюють семантику одночасно іменної та дієслівної фрази, розміщуючись у реченні безпосередньо між ними. Отримані дані дозволяють прогнозувати подальший розвиток функціональних підгруп англійських зворотних інтенсифікаторів.

Ключові слова: приіменні, придієслівні, предикативні інтенсифікатори, зворотний займенник, перманентна, темпоральна, релятивна, логофорична, ексклюзивна, інклюзивна сигніфікація референта.

В статье исследуются английские приглагольные и приименные рефлексивные интенсификаторы. В статье утверждается, что частые случаи инверсии в предложениях с возвратными интенсификаторами позволяют выделить их третий подтип — предикативные интенсификаторы, одновременно усиливающие семантику как именной, так и глагольной фразы, занимая в предложении позицию между ними. Полученные данные позволяют сделать прогноз развития функциональных подгрупп английских рефлексивных интенсификаторов.

Ключевые слова: приименные, приглагольные, предикативные интенсификаторы, возвратное местоимение, перманентная, темпоральная, релятивная, логофорическая, эксклюзивная, инклюзивная сигнификация референта.

The article deals with the English adnominal and adverbial reflexive intensifiers as a type of English reflexive pronouns. It claims that numerous cases of inversion within the sentences containing reflexive intensifiers enable to distinguish predicative intensifiers, which allocate between NP and VP in a sentence structure and intensify their semantics. The obtained data enable to predict the development of the English reflexive intensifiers' functional groups.

Key words: adnominal, adverbial, predicative intensifiers, reflexive pronouns, permanent, temporal, relative, logophoric, exclusive, inclusive referent significance.

Дослідження одиниць мови та мовлення як у синхронному, так і в діахронному аспектах становить окрему ділянку опрацювання сучасної категорійно-функціональної граматики. Англійські зворотні займенники представляють значний інтерес для дослідження через неоднотипність своєї структури, функціонального навантаження, а також неоднозначність семантики. Відсутність інтегрального підходу до дослідження англійських зворотних займенників зумовлює потребу поліаспектного дослідження цього ряду займенників як у синхронній, так і діахронній площині, що, у свою чергу, обумовлює **актуальність** цього дослідження.

Метою статті є визначення функціональних особливостей англійських зворотних займенників, що вживаються для підсилення семантики іменних та/або дієслівних фраз — зворотних інтенсифікаторів, а також обґрунтування доцільності виділення предикативних інтенсифікаторів з приіменних та придієслівних.

Об'єктом у статті виступають англійські зворотні апозиційні та ад'юнктивні інтенсифікатори. **Предметом** аналізу є функціональні особливості англійських зворотних інтенсифікаторів з позицій синхронії та діахронії.

Матеріал Британського Національного Корпусу (BNC) свідчить, що у реченнях із

займенниками на *-self* питома вага власне зворотних займенників складає 63 %, інтенсифікаторів — 24 %, вільних зворотних анафор — 12 %, лексикалізованих одиниць, до складу яких входить зворотний займенник, — 1 %.

У той час, як, власне, зворотні займенники та вільні зворотні анафори у зарубіжній англістиці неодноразово виступали об'єктом дослідження [1, р. 343–381; 2, р. 325–355; 3, р. 97–109; 4; 5, р. 285–300], зворотні інтенсифікатори знаходяться на периферії дослідницьких інтересів англістів. Традиційно ця функціональна підгрупа зворотних займенників поділяється на приіменні та придієслівні інтенсифікатори, або апозиційні та ад'юнктивні відповідно. При цьому вважають, що рефлексивні інтенсифікатори у реченні в апозиції до іменної фрази (приіменні) реалізують значення власної або чиеїсь винятковості, а в апозиції до дієслівної (придієслівні) — значення інклюзивної або ексклюзивної сигніфікації референта [6, р. 360–361; 7, р. 98]. Власне, на цьому теоретичні відомості в сучасній англістиці про зворотні інтенсифікаційні займенники вичерпуються.

На наш погляд, наведена система значень приіменних зворотних інтенсифікаторів англійської мови є дещо спрощеною. Відтак в апозиції до іменної фрази зворотні займенники вживаються на позначення:

а) постійної, або перманентної сигніфікації референта, тобто референт займає вищу соціальну позицію, ніж ті, що йому протиставляються (президент, губернатор тощо), або є, об'єктивно (сонце, місяць) чи суб'єктивно (Бог, диявол, Санта Клаус тощо) єдиним у своєму роді, або є вищою формою існування чого-небудь;

(1) *The President himself will sign the document.*

(2) *What you call reality around you is life itself.*

б) ситуативної, або темпоральної сигніфікації референта, тобто референт є більш важливим у конкретній ситуації, ніж інші можливі референти, є відповідальним за здійснення певної дії, або ж він зазнав більшого впливу, ніж інші можливі референти внаслідок цієї дії

(3) *To this group had been invited ... Archbishop of Canterbury, Archbishop Heenan of Westminster ... the Chairman of the Baptist Union, **Winston himself** and, of course, the King.*

в) релятивної сигніфікації референта: експлікуються відношення чоловік/дружина, частина/ціле, об'єкт/власник тощо;

(4) *Mary's husband looks after the children. **Mary herself** has a regular job.*

г) логофоричної сигніфікації референта, тобто репрезентація ситуації через призму сприйняття референта.

(5) *He was not particularly tall, a little taller than **Jane herself**.*

Як вже зазначалося, придієслівні зворотні інтенсифікатори, виражають:

а) ексклюзивну референцію, тобто референт виконує дію, яку міг виконати або переважно виконує хтось інший;

(6) *The President wrote the speech **himself** (without anyone's assistance).*

б) інклюзивну референцію, тобто референт виконує або має намір виконати дію, яку вже виконав хтось інший.

(7) *Don't tell me how nice it is in Paris. Some time I'll go there **myself** (too).*

Особливий інтерес становлять випадки, в яких визначення типу інтенсифікатора є ускладненим через можливість інверсії.

(8) *It's worthless unless **you yourself** discover it.*

У таких випадках контекстуальний аналіз є неефективним, оскільки, наприклад, у реченні (8) зворотний інтенсифікатор *yourself* може бути інтерпретований як придієслівний з інклюзивним значенням (пр. (8')) або ексклюзивним (пр. (8'')), і як приіменний з актуалізованим значенням темпоральної сигніфікації (відповідальність за здійснення дії) референта висловлювання (приклад (8''')).

(8') *It's worthless unless **you yourself** / too discover it.*

(8'') *It's worthless unless **you yourself** / without anyone's assistance discover it.*

(8''') *It's worthless unless **you yourself** / and not anyone else discover it.*

При цьому всі ці значення є наближеними.

Матеріал сучасної англійської мови різних функціональних стилів свідчить про тенденцію до зміни позиції придієслівних інтенсифікаторів у реченні, а саме про їхнє наближення до дієслів, семантику яких вони підсилюють.

У 68 % речень з придієслівними зворотними інтенсифікаторами реструємо інверсивний порядок слів. Із них у 69 % (що складає 47 % від загальної кількості речень з придієслівними інтенсифікаторами) інтенсифікатор займає місце безпосередньо між підметом та присудком.

Зауважимо, що приіменні інтенсифікатори, які експлікують темпоральну сигніфікацію референта, у сучасній англійській мові складають 39 % від усіх випадків уживання апозиційних інтенсифікаторів. Це означає, що більше третини приіменних інтенсифікаторів та майже половина придієслівних, внаслідок інверсії у реченні, семантично наближуються. Це дозволяє нам об'єднати їх у спільну функціональну підгрупу — предикативні інтенсифікатори, які одночасно підсилюють семантику слів, що позначають і виконавця дії, і саму дію. Однак для зручності і більшої ілюстративності розглядатимемо предикативні інтенсифікатори та їх кількісно-відсоткові показники вживаності в межах придієслівних.

За матеріалами BNC, у сучасній англійській мові частота реалізації інтенсифікаційних значень при підсиленні семантики дієслова має такий вигляд: інклюзивність — 5 %, ексклюзивність — 48 %, предикативність — 47 %.

Із позицій діакронії, придієслівні інтенсифікатори є похідними від приіменних, а саме від тих, які у мові давньоанглійського періоду знаходилися у реченнях безпосередньо між NP та VP. Напр.:

(9) *gif þin hige wære, / sefa swa searogrim, swa þu self talast* (Beo, 593–594).

If your heart were as fierce as you say yourself.

У реченні (9) інтенсифікатор є формально приіменним і вказує на темпоральну сигніфікацію референта. Проте можна відмітити також і ад'юнктну функцію *self*, який підсилює семантику дієслова. Більшою мірою це проявляється у реченнях з випущеним підметом, де інтенсифікатор відповідно займає канонічну позицію підмета (А-позицію) у реченні та підсилює семантику дієслова. Пор.:

(10) *Selfa ne dorste / under uða gewin aldre geneþan* (Beo, 1468–1470).

(he) himself didn't dare take his life under water.

Такі два типи речень, на наш погляд, зумовили виникнення придієслівних інтенсифікаторів. Останні є досить нечисленими у пам'ятках давньоанглійської писемності. Так, у поемі «Беовульф» зареєстровано лише 4 випадки функціонування придієслівних інтенсифікаторів. При цьому всі вони є наслідком випущення підмета речення. Тому їхня функція полягає як у підсиленні семантики дієслова, додаючи значення ексклюзивності, так у і підкресленні важливості референта, здебільшого темпоральної. При цьому значення ексклюзивності передбачає не відсутність допомоги від альтернативних референтів, як у сучасній англійській мові, а позиціонування референта як відповідального за виконання дії. Таким чином, давньоанглійські придієслівні інтенсифікатори є предикативними інтенсифікаторами. Окрім того, пізніші пам'ятки давньоанглійського періоду спорадично засвідчують також значення придієслівних інтенсифікаторів, що наявні в сучасній англійській мові. Наприклад:

(11) *Gif...hit self acwæle...* (Laws, Preface).

if it (cattle)dies itself (значення ексклюзивності).

(12) *He wæs selfa til* (Genesis, 1606).

He was brave himself (значення інклюзивності).

Отже, значення придієслівних інтенсифікаторів розвинулися з предикативних; вони актуалізуються в мові з кінця давньоанглійського періоду. Але їх частка низька, порівняно із предикативними інтенсифікаторами.

У середньоанглійській мові функціонування інтенсифікаторів, у тому числі придієслівних,

набуває інших особливостей. Порівняно із попереднім періодом, питома вага інтенсифікаторів у позиції ад'юнкта (придієслівних) суттєво збільшилася (з 20 % до 61 %). При цьому зафіксовано також збільшення частоти реалізації ексклюзивного значення, що стає домінуючим при функціонуванні придієслівних інтенсифікаторів (з 21 % у давньоанглійському періоді до 64 %). Водночас частота реалізації інклюзивного значення придієслівного інтенсифікатора дещо знизилася (із 7 % до 4 %). У 32 % речень із придієслівними інтенсифікаторами останні підсилюють семантику як іменних, так і дієслівних фраз, тобто є предикативними. При цьому інтенсифікатор може розміщуватися у постпозиції до дієслова. Ці зміни ми пов'язуємо із новими вимогами ритму та ритму, оскільки таке розташування інтенсифікатора було засвідчено у віршованих пам'ятках середньоанглійської писемності.

У ранньомовноанглійській мові зареєстровано зниження питомої ваги придієслівних інтенсифікаторів, яка склала 33 %. Щодо їхньої семантики, то експлікація значення інклюзивності залишилася на низькому рівні. Частота його реалізації склала 6 %. Значення ексклюзивності реалізувалося у 63 %. Предикативні інтенсифікатори засвідчуємо у 31 % випадків. Порівняно з попереднім періодом розвитку англійської мови, функціонування придієслівних інтенсифікаторів не зазнало суттєвих змін, за винятком лише розташування предикативних інтенсифікаторів, які тепер могли розміщуватися у постпозиції до дієслова у прозових творах.

Нагадаємо, що у сучасній англійській мові частота реалізації інтенсифікаційних значень має такий вигляд: інклюзивність — 5 %, ексклюзивність — 48 %, предикативність — 47 %.

Таким чином, динаміку розвитку значень придієслівних інтенсифікаторів можна звести у таблицю (див. наст. стор.).

Отже, приіменні інтенсифікатори виражають сигніфікацію референта, яка може бути перманентною, темпоральною, релятивною або логофоричною. Придієслівні інтенсифікатори експлікують ексклюзивну та інклюзивну сигніфікацію референта. При інверсії у реченнях із придієслівними інтенсифікаторами, значення останніх збігається із темпорально сигніфікативним значенням приіменних інтенсифікаторів, що дозволяє виділити предикаційну групу інтенсифікаторів. Останні підсилюють одночасно семантику іменної та дієслівної фрази. Отримані дані дозволяють прогнозувати подальший розвиток функціональних підгруп зворотних інтенсифікаторів. На наш погляд, імовірним є подальший занепад придієслівних інтенсифікаторів як функціональної підгрупи зворотних займенників. Значення інклюзивності є спорадичним упродовж усього періоду функціонування придієслівних інтенсифікаторів,

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗНАЧЕНЬ ПРИДІЄСЛІВНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ

період	значення інклюзивності, %	значення ексклюзивності, %	предикативна інтенсифікація, %
давньоанглійська мова	7	21	72
середньоанглійська мова	4	64	32
ранньоновоанглійська мова	6	63	31
сучасна англійська мова	5	48	47

тому його не можна вважати визначальним при виділенні цієї підгрупи зворотних займенників. Натомість протягом усієї історії розвитку англійської мови значна частка речень із придієслівними інтенсифікаторами експлікує значення, яке є наближеним до семантики приіменних інтенсифікаторів. Тому їх можна вважати одним із структурних типів приіменних зворотних інтенсифікаторів.

І лише одна частка придієслівних інтенсифікаторів експлікує значення відмінне від інших. Саме такі випадки і складають основу функціональної підгрупи зворотних займенників — придієслівних інтенсифікаторів.

Перспективним вважаємо дослідження зворотних інтенсифікаційних предикативних конструкцій з позицій генеративної граматики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gast V. Rethinking the relation between SELF-intensifiers and reflexives / V. Gast, P. Siemund // *Operations on Argument Structure: A Typological Perspective*. — 2002. — Vol. 44,2. — P. 343–381.
2. Keenan E.L. Explaining the Creation of Reflexive Pronouns in English / E.L. Keenan // *Studies in the History of English: A Millennial Perspective*. — N.Y. : Mouton de Gruyter, 2002. — P. 325–355.
3. König E. Intensifiers as Targets and Sources of Semantic Change / E. König, P. Siemund // *Meaning Change — Meaning Variation* / [R. Eckardt, K. von Heusinger (eds.)]. — 1999. — Vol. I. — P. 97–109.
4. Lange C. Reflexivity and Intensification in English: A study of texts and contexts: Ph D thesis. Berlin : University of Berlin, 2003. — 189 p.
5. Hole D. Spell-bound? Accounting for unpredictable self-forms in J.K. Rowling's Harry Potter stories / D. Hole // *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. — 2002. — № 50:3 — P. 285–300.
6. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. — Longman, London-New York, 1985 — 1779 p.
7. König E. Locally free self-forms, logophoricity and intensification in English / E. König, P. Siemund // *English Language and Linguistics*. — 2000. — № 4.2. — P. 183–204.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Beowulf. Verse Indeterminate Saxon — Author Anonymous. — Режим доступу : www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/b1
2. The Junius Manuscript (Oxford : Bodleian Library, MS Junius 11). — Режим доступу : www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a1
3. Laws of Arthur and Ine // *The Parker Chronicle and Laws*. Corpus Christi College, Cambridge, MS. 173/ R. Fowler, H. Smith. eds. — Режим доступу : www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/prose/laws